

worden ingediend en hij moest er zich met zijn persoon voor verantwoordelijk stellen dat het niet tot herhalingen zou komen. Dat deed hij (zoals vóór hem overste Poulus al had gedaan in Bandoeng). Moeilijk lijkt het ons, het beleid van deze met opvallende hardheid optredende majoor achteraf te beoordelen – buiten kijf is dat hij de chaos in het grootste kamp in Tjimahi wist te bezweren, zij het dat van solidariteit in het door hem geleide kamp weinig sprake was.

Het zat majoor Hoedt in zoverre mee dat in september in Tjimahi en elders kon worden meegedeeld dat de gevangenen officiële krijgsgevangenen waren geworden, dat de officieren hun distinctieven weer mochten voeren en dat, van 1 oktober af, die officieren een deel van hun tractement en de minderen corveegelden kregen. Van al die betalingen kwam in Tjimahi en elders een deel in de kampkas terecht – die gelden werden, zoals al ten aanzien van het Nieuwe Kamp in Tjilatjap vermeld, vooral gebruikt om, met verlof van de Japanners, buiten de kampen aanvullingen op de magere rantsoenen te kopen. Voorts werden in het grootste kamp in Tjimahi door individuele militairen (die, zo lichtte ons in '85 een oud-krijgsgevangene in, 'als initiatiefnemers hun zakken vulden'¹) kampbedrijven opgericht, meer nog dan in Tjilatjap: kamptoko's, 'fabriekjes' voor het maken van jam, pindakaas, tabak, gebrande koffie, norit-tabletten, *sambal*, olie, geneesmiddelen, zeep – er kwamen voorts een plantsoendienst, een 'Hollands restaurant', een schoenmakerij, een distributiecentrale. Al die bedrijvigheid gaf tenslotte vast werk aan meer dan zeshonderd krijgsgevangenen die er (zij vielen buiten de corveeën waarvoor de Japanners op Java aan soldaten per dag 10 cent betaalden en aan onderofficieren 15) in de regel een wekelijks loon voor ontvingen: eerst 43 cent, later 70 cent. Ondanks die lonen werd winst gemaakt: tot 1 mei '43 (latere cijfers ontbreken) ca. f 40 000, waarvan f 32 000 via de kampkas werd besteed voor de aanvulling van de rantsoenen en voor het verzorgen van de zieken.

★

Hoe was de stemming in de kampen?

Wij hebben er maar weinig gegevens over.

Het kan wel niet anders of degenen die hun vrouwen en kinderen op

¹ Brief, mei 1985, van J. H. W. Veenstra.